

Maart 2008

VOORMALIG ABDISKWARTIER VAN HET KLOOSTER MARIËNDAAL

BOUWHISTORISCHE NOTA:

MARIËNDAALSTRAAT °42, DIEST

Marieke Jaenen - Kunsthistorica - Master in Conservation

Paul Deschanellaan 92a - 1030 Brussel - 0496 66 26 51 - mariekejaenen@hotmail.com

INHOUD

Inleiding	3
I Klooster Mariëndaal	4
II Gebouw	9
a. Geschiedenis	9
b. Exterieur	16
c. Interieur	22
III Conclusie	31
Bibliografie	32

INLEIDING

Enkele oude gebouwen, een kloosterhof en de naam Mariëndaalstraat herinneren nog aan één van de grootste vrouwenkloosters van de oude stad Diest: het Mariëndaalklooster. Het 'klooster van het dal van Maria', lag in het zuiden van de stad Diest aan de voet van de Warandeheuvel. Het was zeer uitgestrekt en omvatte het grondgebied ingesloten door de Rozengaardstraat, het Sint-Jansplein, de Sint-Jansstraat, de Mariëndaalstraat en de Nicolaas Welterstraat.

In de Mariëndaalstraat °42 staat nog het voormalige abdiskwartier van het Mariëndaalklooster. Dit gebouw is opgericht in de 17^e eeuw en werd in de eeuwen daarop meerdermalen verbouwd.

Er is veel informatie te vinden over de geschiedenis van het Mariëndaalklooster, maar echter weinig over de oprichting van de gebouwen. De geschreven bronnen die over het klooster vertellen, herhalen zich zelf steeds opnieuw. Voor deze bouwhistorische nota zijn de uitgave 'VAN DE LAAR, L.J.A, Mariëndaal, De geschiedenis van een slotklooster, in *Heemschild*, nummer 4, Sint Oedenrode 1970' van de heemkundige kring De Oude Vrijheid; het bezoek aan het pand en de Kadastrale gegevens de belangrijkste bronnen.

Omdat er zo weinig bronnen over het gebouw gevonden zijn, heb ik zelf enkele veronderstellingen gemaakt. Dit zijn en blijven echter veronderstellingen waarvan ik geen bronmateriaal gevonden heb. Het is dus mogelijk dat er later bronnen kunnen opduiken, die mijn veronderstellingen teniet doen.

Deze bouwhistorische nota is als volgt opgesteld:

In het eerste hoofdstuk wordt er gesproken over het ontstaan, evolutie en einde van het Mariëndaalklooster in Diest. Een tweede hoofdstuk gaat in op het voormalige abdisgebouw in de Mariëndaalstraat °42. De geschiedenis, het exterieur en het interieur van het pand wordt onderzocht. Uiteindelijk wordt er in het laatste hoofdstuk een korte conclusie van het onderzoek gegeven.

I KLOOSTER MARIËNDAAL¹

In de middeleeuwen lag er buiten Diest de abdij van de Cisterciënzerinnen die hoofdzakelijk bestemd was voor de dochters uit adellijke families. In het begin van de 15^e eeuw groeide er bij de inwoners van Diest het verlangen om binnen de stadswallen een vrouwenklooster op te richten waar gewone burgermeisjes tot de geestelijke stand konden toetreden.

Het uiteindelijke initiatief voor het oprichten van een vrouwenklooster ging uit van enkele vrome dames uit Diest. Een van hen was Elisabeth Nijs. Zij was getrouwd met Arnold Rumelants, die een voornaam en rijk burger van de stad was. Hij bood enkele huizen, schuren en hoven aan om het klooster op te richten. Als voorwaarde stelde hij dat de zusters de regel van Sint-Augustinus zouden volgen en een beschouwend leven zouden leiden.

Het echtpaar Rumelants had twee zonen, Hendrik en Wouter, die beide reguliere kanunniken waren. Hendrik was in het klooster Marientroon te Grobbendonck en Wouter in Bethlehem bij Leuven. Door hun toedoen ontving men in 1419 de goedkeuringsbrieven van de bisschop van Luik en van de abt van Tongerlo. Tot opdat moment ging alles goed tot in datzelfde jaar de bisschop van Luik en Arnold Rumelants stierven. De hele oprichting kwam in het gedrang en men diende enkele jaren te wachten eer men met de werkelijke uitvoering van het voornemen kon beginnen. In 1423 werd de eerste plechtige mis in de kapel van het nieuwe klooster opgedragen. Sinds die dag zouden de Mariëndaalzusters gedurende meer dan drie eeuwen een leven leiden van gebed en boetvaardigheid.

In de loop van de jaren had het klooster door aankoop of door schenkingen van weldoeners, vooral van familieleden van de zusters, verschillende huizen en andere goederen verworven. Ondertussen strekte het gebied zich vooral uit in de richting van de Sint-Janskerk en moest toen al aanzienlijk groot geweest zijn. De meeste gebouwen lagen aan de westkant. Hier wilde men ook de kerk oprichten. Tot dan toe hadden de zusters zich tevreden gesteld met een bidplaats in de kapel. Door de toename van het aantal zusters moest men stilletjes aan overgaan tot de bouw van een kerk. Willem van Brussel kwam in 1460 naar Mariëndaal en werd er rector. Tijdens zijn rectoraat kregen de plannen tot de bouw van een kerk hun beslag. Het klooster bouwde een kerk met een klokkentoren, één altaar in het koor en twee in het schip. Het werd een kruiskerk met een dakruiter op de viering en met een westelijke

¹ VAN DE LAAR, L.J.A, Mariëndaal, De geschiedenis van een slotklooster, in *Heemschild*, nummer 4, Sint Oedenrode 1970; PEETERS E., *De Priorij in Mariëndaal te Diest*, in *Oost* jg. VI nr. 2, 1969; VAN DE VEN R., Mariëndaal, De geschiedenis van het slotklooster. In *Oost*, jg 8, nr.1, 1971; MERTENS A, *Mariëndaal te Diest (1419-1504). Een klooster onder invloed van Windesheim*,. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven 1963; DU BOIS D., Wetenswaardigheden over Diest, Het Mariëndaalklooster. In *Gazette van Diest*, 18 maart 1933, nr.11 en zat. 25 maart nr.12.

ingang aan de straat. De kerk bestond uit drie gedeelten: het koor van de zusters, dat binnen het slot lag, waarschijnlijk in de noordelijke arm van het dwarsschip; het koor der heren of priesterkoor en de voorkerk of buitenkerk, die openstond voor het publiek. Deze laatste was van het koor gescheiden door een doksaal, waarboven een Marianum hing, 'Onse Vrouwe in der sonne', een geschenk van rector Tessche. De werkzaamheden aan de kerk werden begonnen in 1486 en voltooid in 1472. Op Driekoningen 1473 werd de kerk voorlopig gewijd en in gebruik genomen. Ze legde ook een nieuw kerkhof aan en het voormalige kerkhof, dat naast de kapel lag, werd bij de grote tuin getrokken.

Naast de nieuwe constructie van de kerk kwamen de meeste gebouwen oorspronkelijk tot de kloostergemeenschap door schenking. Zo gebeurde het dat er dwars door het klooster een straat liep, namelijk de Quaeyestraat, die in 1530 met verlof van het stadsbestuur werd afgesloten. Dit verlof werd waarschijnlijk aangevraagd omdat men toen het slotgedeelte met een muur wilde omgeven.

De Nederlandse beroerten van de 16^e eeuw waren de kloostergemeenschap zeer noodlottig. In de periode van 1568 tot 1583 veranderde Diest zeven maal van bezitter. Na de inneming van de stad in 1588 door de krijgsbenden van de staat, werd het klooster leeggeplunderd en verwoest. De zusters hielden echter schuil in het ziekenhuis en ontsnapten op die manier aan het gevaar. Dankzij de steun van weldoeners, o.a. van de aartshertogen Albrecht en Isabella, die de zusters heel toegenegen waren, slaagde men erin de kloostergemeenschap herop te richten.

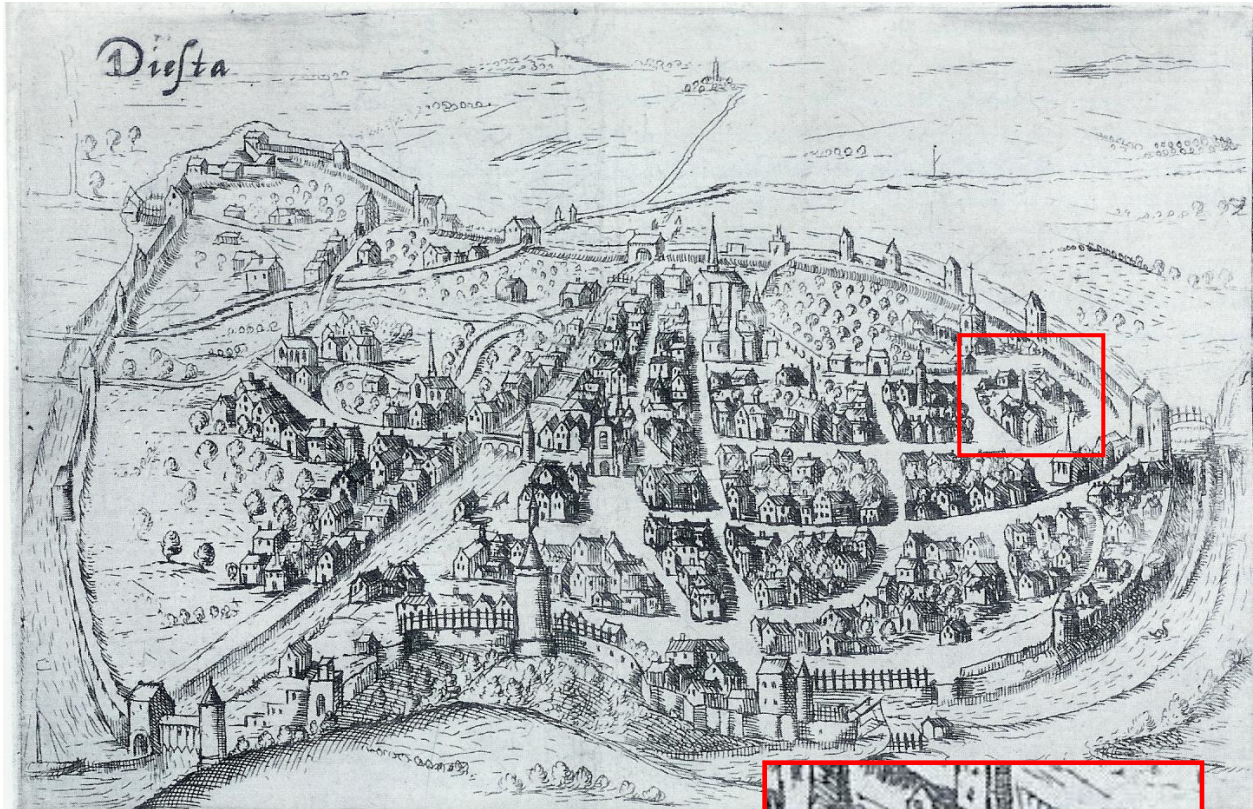
In de eerste helft van de 17^e eeuw breidde het klooster zich uit en vormde het kloosterterrein een aaneengesloten geheel, gelegen tussen de tegenwoordige Rozengaard, de Sint-Jans en Mariëndaalstraat. Het uitgestrekte erfgoed had zich geleidelijk uitgebreid door aan kopen van huizen, landen, cijnzen enz... Het geheel was omgeven met muren, waarbinnen een groepje gebouwen stond, tamelijk los van elkaar, maar geheel afgescheiden van de omgeving. Het typeerde de tijd dat er een orgel in de kerk kwam, dat er een siertuin werd aangelegd en dat er in de boomgaard een kapelletje gebouwd werd ter ere van O.L.Vrouw van Scherpenheuvel.

Hoe het klooster er in de 15^e of 16^e eeuw heeft uitgezien is moeilijk te zeggen. Er zijn echter van het Mariëndaalklooster geen nauwkeurige afbeeldingen overgebleven. Toch is er een anonieme ets uit 1606 die het stadsplan van Diest weergeeft.² De weergaven van het

² Gramaye J.-B., *Antiquitates ducaus Brabantiae. Arscotum ducatus*, 1606, p. 55. Brussel Algemeen Rijksarchief, Topografisch-historische atlas, nr 2217. Diesta', gezicht in vogelvlucht op de stad aan de zuidzijde. Anoniem, Gravure 12.5 x 19.4 cm, blad 16.9 x 20.4 cm, in

Mariëndaalklooster is erg schetsmatig. Toch toont het dat het klooster gedurende de 17^e eeuw erg gegroeid en veranderd is.

Diest in 1606

Spijtig genoeg onderging in 1796 het Mariëndaalklooster het algemene lot van de overige stichtingen van godsdienstige aard. Er werd aan de zusters aangekondigd, dat het gouvernement hun 24 uur tijd gaf om het 'nationaal' huis Mariëndael te ontruimen.

Ondanks alle bedreigingen weigerden de zusters hun klooster te verlaten. Dit leidde echter wel dat ze eind 1796 gewelddadig werden weggejaagd. Enkele gewapende ruiters traden het klooster binnen en verdreven de zusters uit de schuilplaats, waar zij zich door plechtige beloften verbonden hadden hun leven in dienst van God door te brengen. De zusters dwaalden rond in de straten, tot een vorname vrouw ze in haar huis opnam. Zij verbleven er echter niet lang, want een paar dagen later verlieten ze heimelijk de stad en vluchtten haastig naar de Hollandse grens. Ze verbleven vier jaar te Eersel, een dorpje in Noord-Brabant, tot ze zich tenslotte op het kasteel Henckelhagen te Sint-Odenrode in Nederland vestigden.

Ondertussen werd het kloostergebouw in Diest met de kerk en de andere gebouwen aan burgers van de stad verkocht. Omstreeks 1850 werd een gedeelte van het oude klooster aangekocht door de Cellebroeders, die hun klooster in de Koning Albertstraat eveneens hadden moeten verlaten. De Cellebroeders pasten de gebouwen aan, om er krankzinnigen te verzorgen. De overige gebouwen in de Sint-Jansstraat en de Rozengaardstraat, de hoven binnen het complex en de hoeve gelegen op de hoek van voornoemde straten, bij het Sint-Jansplein, kwamen in het bezit van particulieren. Een rij aanpalende werkmanswoningen in de Mariëndaalstraat, werden tot een kapel herbouwd.

Diest in 1860³

³ Stadsarchief Diest. Diest omgeven door zijn 19de eeuwse wallen. Detail van een stafkaart van 1860. Litho in kleurendruk.

De kloostergemeenschap van Mariëndaal zelf bestond uit verschillende groepen, die min of meer tot het klooster behoorden en min of meer deel hadden aan zijn privileges. Er werd een onderscheid gemaakt naar gelang van de afgelegde geloften.

Een eerste groep om vatte de kloosterzusters en de conversen. Zij hadden de openbare en plechtige geloften afgelegd. De kloosterzusters vormden het hart van de communiteit. Zij waren de eigenlijke kanunnikessen. De eerste kloosterzusters besteedden de tijd, die na het koorgebed resteerde aan allerlei handwerk, aan spinnen, weven, naaien en borduren. Later hielden ze zich bezig met het afschrijven van boeken, een kunst die ze geleerd hadden van de kanunniken van Bethleëm in Leuven. Hier waren ze erg in bedreven. De meeste boeken, gradualen en antifonaria, die door de kanunniken van Sint-Sulpitius werden gebruikt, waren door de zusters van Mariëndaal geschreven en getuigen van een zeer verfijnde en kunstzinnige smaak.

Een tweede groep bestond uit donaten of werkzusters, die geen openbare en plechtige geloften hadden afgelegd, maar wel deze van gehoorzaamheid aan de priorin. Ze mochten eveneens werkzaamheden verrichten buiten het slot.

Een derde groep, samengesteld uit mannen en vrouwen waren de commensalen en pensioengasten. Meestal waren het familieleden van de zusters. Ze woonden in het klooster en betaalden voor hun onderhoud. Ze deelden tot op zekere hoogte in de privileges van het klooster en werden, als ze stierven op het kloosterkerkhof of in de kerk begraven.

De rector of pater was steeds een kanunnik van het kapittel van Windesheim. Hij had een ander kanunnik bij zich als gezel, die eveneens biechtjurisdictie had en die de functie van rentmeester vervulde.

II GEBOUW

a Geschiedenis

Er zijn echter geen gegevens van het voormalige abdisgebouw van vóór 1838 gevonden. De hieronder beschreven bouwgeschiedenis zal dan ook pas vanaf die datum starten. De belangrijkste bron voor deze gegevens is het *Kadaster Vlaams Brabant, Gemeente Diest, 1^e afdeling, Sectie A, perceelnummer 343 en 366*.

Het voormalige abdisgebouw heeft een L-vorm, waarvan de twee gebouwen een andere bouwdatum hebben. Voor de gemakkelijker zal in de tekst de benaming 'hoofdgebouw' gebruikt worden voor het tweeverdieping-hoge gebouw dat parallel met de Mariëndaalstraat staat. Aan dit hoofdgebouw is nog een 'aanbouw', die het hoofdgebouw met het bijgebouw verbindt. Het 'bijgebouw' is dan het andere gebouw met de muurankers 1765. Dit bijgebouw had en heeft nog steeds een secundaire functie tegenover het hoofdgebouw.

17^e eeuw

In de 17^e eeuw was het klooster in volle bloei en verbeterde de economische positie van het klooster. Verschillende gronden en woningen werden door het klooster verworven. Waarschijnlijk werd in deze eeuw het hoofdgebouw met aanbouw geconstrueerd. De oostelijke gevel van het hoofdgebouw vertoont een rijke bouwarcheologie. Hier zijn oude sporen van een raamomlijsting terug te vinden die erg gelijkend is op de overgebleven kloostergevel dat nu in het achterliggende schoolcomplex is opgenomen. Op deze schoolgevel duiden de muurankers de datum 1672 aan. Waarschijnlijk is de kern van het hoofdgebouw van Mariëndaalstraat 42 ook uit deze periode en heeft het later een stijlverandering ondergaan.

Resterend kloostergebouw (1672) geïntegreerd in het schoolcomplex,

foto auteur 2008

Verder werd er in deze eeuw ook de ook de siertuin aangelegd. Deze tuin liep vanaf de schoolgevel tot de Rozengaardstraat.

18^e eeuw

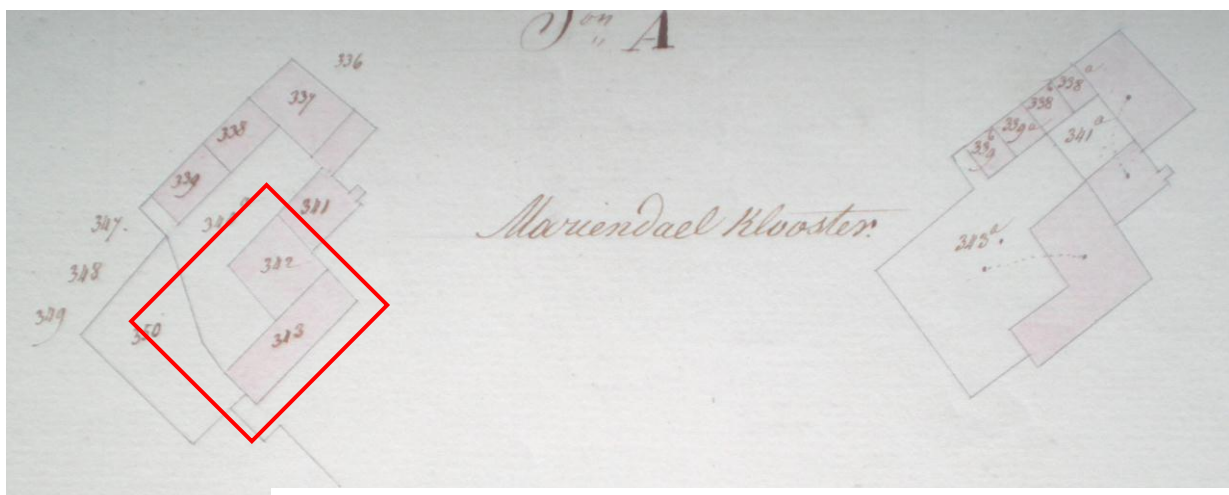
Zoals de muurankers aanduiden is het bijgebouw in 1765 aan het hoofdgebouw aangebouwd. In 1796 werden de kloosterszusters uit het Mariëndaalklooster verdreven, wat dan ook het einde van de religieuze activiteiten in het klooster was. De gebouwen werden verkocht aan particulieren.

19^e eeuw

In het begin van de 19^e eeuw waren de meeste gebouwen in de handen van de priester Jan Brems. Op dat moment had Jan Brems 16 huizen, 2 magazijnen, 1 stal en 7 hoven van het voormalige Mariëndaalklooster in zijn bezit. Tussen deze huizen behoorden het hoofdgebouw en bijgebouw als twee apart functionerende percelen.

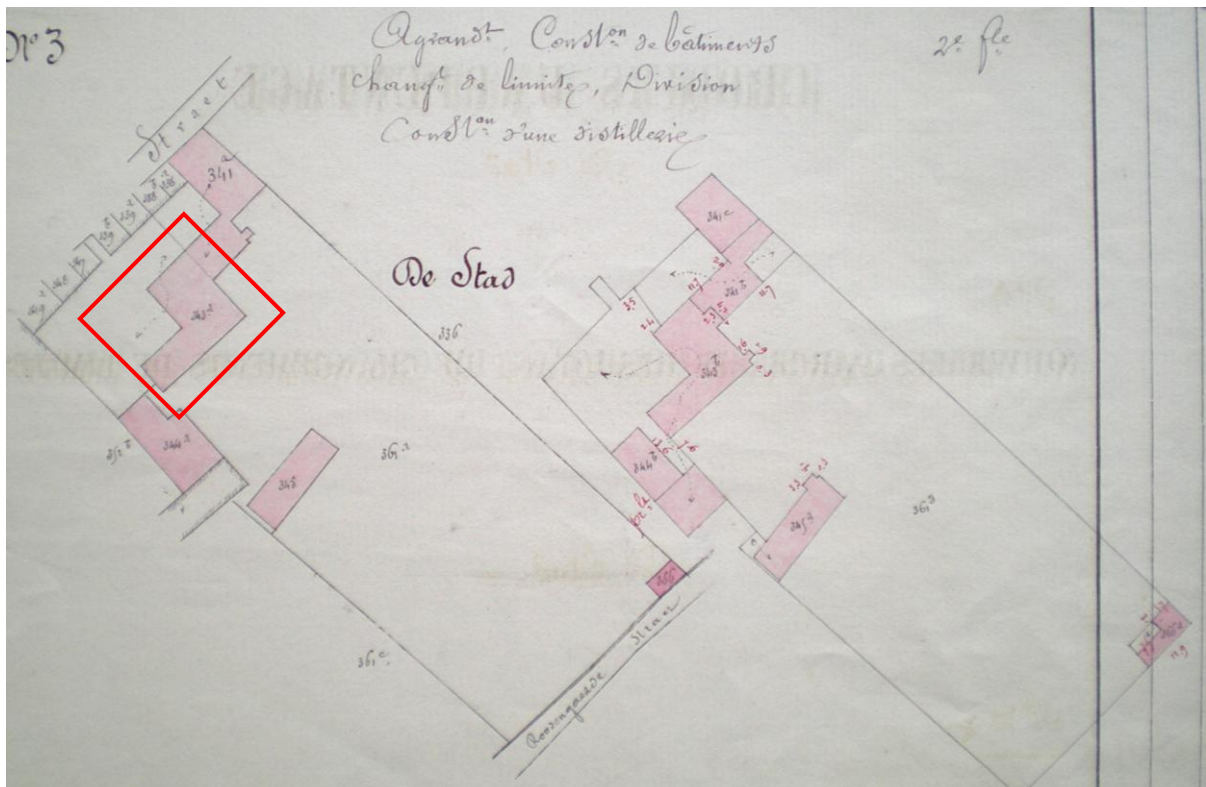
In 1838 werd het geheel verkocht aan de heer Henry Peeters. Op dat moment stonden op het terrein aan de Mariëndaalstraat verschillende kleine gebouwtjes. Tijdens deze verkoop werden sommige huizen en hoven verder onderverdeeld. Een perceelschets van de toestand vóór 1848 toont dat het hoofdgebouw een lang smal gebouw was dat helemaal doorliep tot het einde van het bijgebouw. Het hoofdgebouw en bijgebouwen waren vanuit de Mariëndaalstraat bereikbaar via een smalle gang tussen twee kleine gebouwtjes.

In 1848 worden de twee gebouwen bij elkaar gevoegd. De eigenaar was nog steeds Henry Peeters. Hij had toen nog 13 huizen, 3 hoven en 1 magazijn in zijn bezit.

Perceelsverandering in 1848 – Perceel 343 is het hoofdgebouw, perceel 342 is het bijgebouw, deze worden in 1848 samengevoegd, *Kadaster Vlaams Brabant*

In 1860 wordt er aan de oostelijke scheidingsmuur een stuk van het naastliggende gebouw aan het bijgebouw toegevoegd. Henry Peeters voegde verder aan het perceel ook een achterliggend gebouw toe. De tuin liep toen nog helemaal tot aan de Rozengaardstraat en stonden er nog verschillende kleine gebouwtjes aan de Mariëndaalstraat. In dit jaar had Peeters nog 10 huizen, 1 hof en 2 magazijnen.

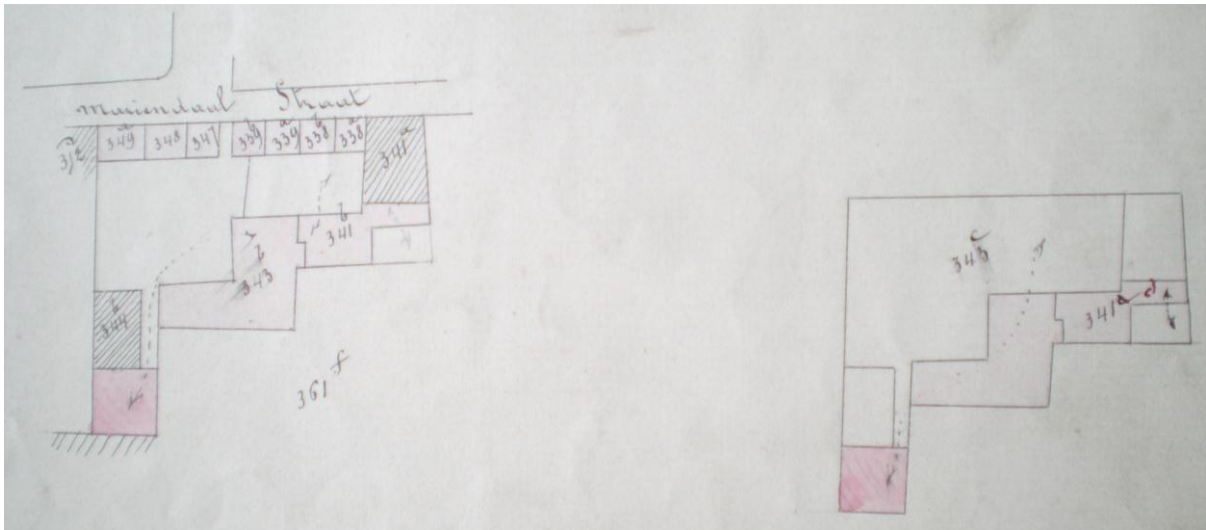

Perceelsverandering in 1860 – Een deel van perceel 344 (rechts onder) wordt bij het perceel 343 gevoegd,

Kadaster Vlaams Brabant

In 1885 worden de kleine gebouwtjes die aan de straat gelegen zijn afgebroken. Het is helemaal niet zeker, maar het zou niet onwaarschijnlijk zijn als de voor- en achtergevel van het hoofdgebouw rond deze periode aangepast werden zoals we het nu kennen. De kleine gebouwen werden afgebroken en zo werd de gevel aan de Mariëndaalstraat heel duidelijk zichtbaar. Waarschijnlijk is er toen ook de afsluitingsmuur langs de straat gebouwd. Het zou mogelijk zijn dat de toenmalige eigenaar, de advocaat Emilius Peeters, het hoofdgebouw, zowel exterieur als interieur, aangepast heeft tot een volwaardige herenwoning. Ook het ruimteconcept en interieurafwerking van de gelijkvloerse verdieping is opgebouwd volgens de decoratieve smaak van de late 19^e eeuw.

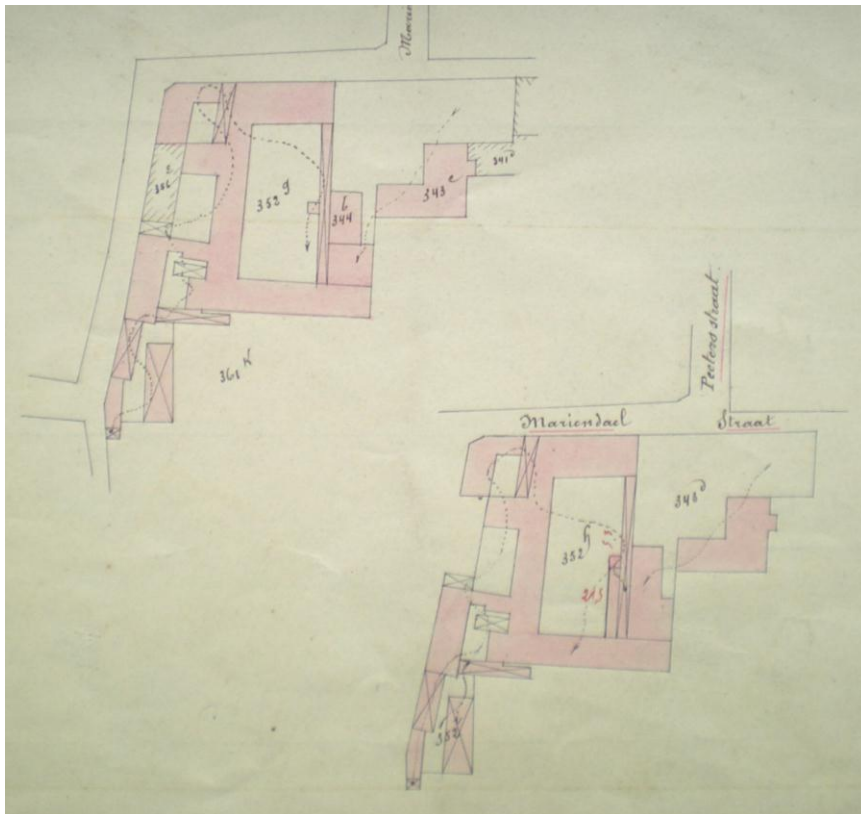
Op dat moment is het naastliggende gebouw ook in het bezit van Emilius Peeters.

Perceelsverandering in 1885 – De kleine gebouwtjes worden afgebroken en de perceelsgrens wordt verlegd,
Kadaster Vlaams Brabant

20^e eeuw

In 1901 is de toestand van het voormalige abdisgebouw nog steeds hetzelfde. Alleen wordt het gehele achterliggende gebouw bij de eigendom van Peeters. Ondertussen wordt wel de rest van het kloostercomplex opgekocht, verder onderverdeeld en afgebroken.

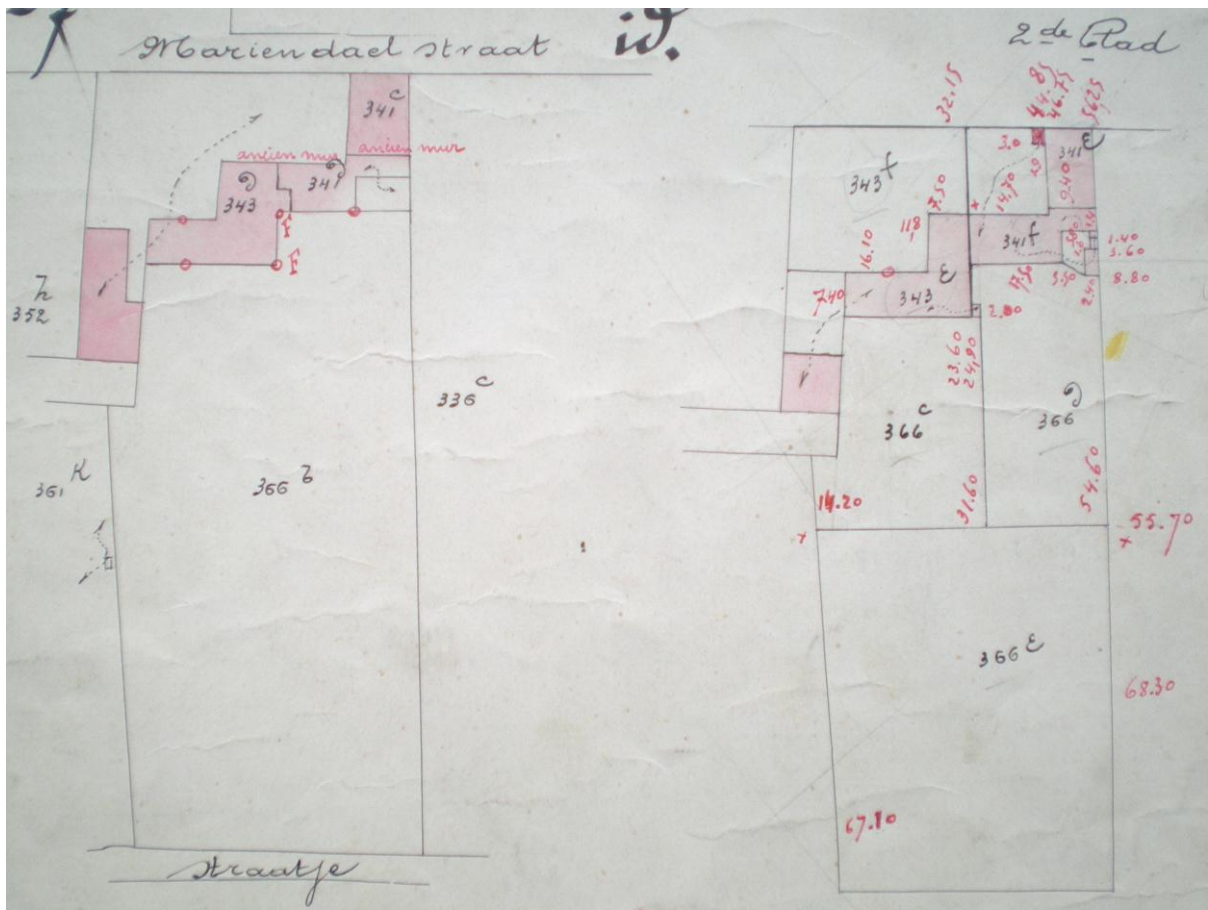

Perceelsverandering in 1901 – De roze gebouwen rechts zijn andere kloostergebouwen,
Kadaster Vlaams Brabant

In 1920 is het 'Bestuur der Provinciale Studiebeursstichting van Brabant' eigenaar van L-vormig pand. Het kadasterplan toont een verschuiving van het perceel waardoor er drie meter van het bijgebouw weggenomen wordt en bij het naastliggende huis gevoegd. Echter werd deze ingreep niet uitgevoerd. Er was namelijk een fout bij de eerdere opmetingen van het perceel gebeurt, dat met een nieuwe verkoop in 1920 werd rechtgezet. Aan beide gebouwen werden er dus geen veranderingen in grootte uitgevoerd

Op dat moment werd er wel voor het eerst een scheidingsmuur tussen het bijgebouw en het naastliggende gebouw tot aan de straat gemaakt.

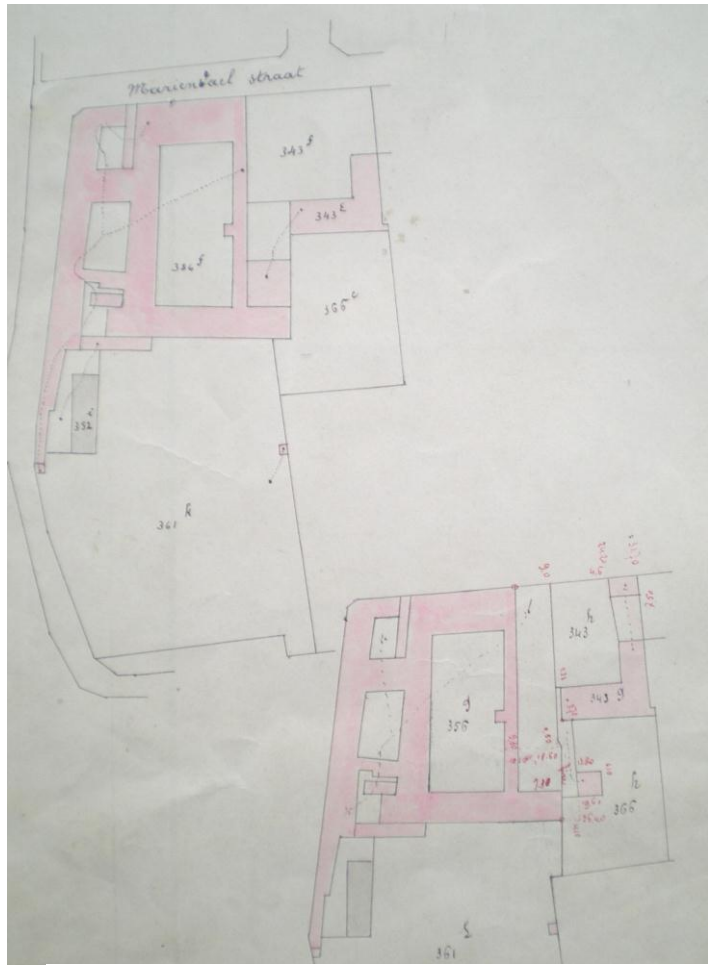
In 1924 koopt de vrederechter A. Rutgeers het pand. De tuin wordt in drie percelen onderverdeeld, waar 366c bij het voormalige abdisgebouw gaat horen.

Perceelsverandering in 1920 – De eerdere foute opmetingen worden rechtgezet en de siertuin wordt onderverdeeld,

Kadaster Vlaams Brabant

In 1933 wordt er de garage aan de Mariëndaalstraat gebouwd en verandert de perceelvorming waardoor het smalle gangetjes langs de oostelijke muur gecreëerd wordt. Ook het achterliggende gebouw wordt afgebroken en komt er een nieuw klein vierkant gebouwtje in de tuin te staan.

Perceelsverandering in 1933 – De garage wordt gebouwd,
Kadaster Vlaams Brabant

In 1937 wordt de achterliggende tuin een deel van het perceel. De eigenaar is op dat moment de familie Vertessen – Van Aarschot.

Perceelsverandering in 1937 – Het kleine gebouwtje in de tuin wordt afgebroken en de tuin krijgt haar hedendaagse vorm,
Kadaster Vlaams Brabant

In 1948 wordt het pand en de achterliggende tuin aan de doktor Veulemans verkocht. Samen met een nieuwe eigenaar onderging het pand enkele interieurveranderingen. Het bijgebouw was op dat moment een ruïne dat de familie Veulemans helemaal heeft gerenoveerd. De interieurinrichting verwijst nu nog steeds op deze ingreep uit de jaren '40 - '50

Hoofdgebouw

Het gebouw bestaat uit 3 bouwlagen en alle gevels zijn opgebouwd in een onregelmatig Engels baksteenverband.

De voorgevel heeft zes traveeën, waar in de vierde travee de deur gelegen is. De bakstenen en baksteenverband lopen in de aanbouw verder. Wat erop wijst dat het hoofdgebouw met de aanbouw een samenhangend geheel is geweest.

De achtergevel heeft vijf traveeën, waar ook de vierde travee een deur heeft. Op de eerste verdieping is het raam in de tweede travee weggewerkt door het gat op te vullen met bakstenen. Op de plaats waar een zesde travee zou kunnen zijn, is een stuk blinde muur, waarachter zich de trapplaats bevindt. Rechts is de aanbouw die in het midden van de 20^e eeuw een nieuwe bakstenen gevel heeft gekregen. De gelijkvloerse verdieping heeft een veranda.

Alle ramen van de voor- en achtergevel hebben een natuurstenen vensteromlijsting. De omlijsting van de voorgevel is breder en extra versierd met een sluitsteen, tegenover de achtergevel waar de omlijsting smaller en eenvoudiger is. Ook het rechter, later aangebouwde, deel van de achtergevel heeft op de eerste verdieping dezelfde vensteromlijstingen. De glas-in-lood ramen dateren uit 1948 en zijn zowel in het hoofdgebouw als in het bijgebouw aanwezig. Het is mogelijk dat het schrijnwerk echter wel uit de 19^e eeuw dateert, omdat het raambeslag opgebouwd is met spanjoletten.

Voorgevel van het hoofdgebouw, *Pieter Vandenhout NV 2008*

In de blinde westelijke en oostelijke gevel zijn oudere bouwsporen te zien. Het gebouw heeft waarschijnlijk een oudere oorsprong uit de 17^e eeuw. Het is mogelijk dat het gebouw oorspronkelijk leek op de lange overgebleven kloostergevel van de school (zie foto p.9). In de oostelijke zijgevel van het hoofdgebouw zijn er sporen van een raamomlijsting die gelijkend zijn op de raamomlijsting van de schoolgevel. Verder heeft deze gevel verschillende soorten bakstenen en baksteenverbanden, dichtgemaakte kleine raampjes en zijn er nog ijzerzandstenen en

Oostelijke gevel van het hoofdgebouw,
Pieter Vandenhout NV 2008

blauwe hardstenen blokken te onderscheiden die wijzen op meerdere verbouwingen.

Het zadeldak van het hoofdgebouw is enkele malen hersteld, maar de leien pannen zijn wel altijd gebleven. Het dakschild aan de achtergevel is momenteel nog onafgewerkt en zonder leien. Ook de kleinere aanbouw heeft een zadeldak.

De tuin voor het hoofdgebouw had oorspronkelijk verschillende kleine gebouwtjes gelegen aan de straatkant. Deze gebouwtjes zijn in 1885 met de grond gelijk gemaakt en ontstond er een grote voortuin afgesloten door een bakstenen muur.

Achter het hoofdgebouw lag oorspronkelijk een hele grote tuin, een lusttuin, die reikte tot de Rozengaardstraat. Deze tuin is in 1920 onderverdeeld in drie grote percelen, waarvan de hedendaagse tuin van het pand een overblijfsel van is.

Bijgebouw

Het bijgebouw bestaat uit één bouwlaag met erboven een dak. Ook hier zijn de gevels opgetrokken uit baksteen. De belangrijkste gevel is de voorgevel, deze heeft een enkelvleugeldeur, met langs beide zijde twee ramen. De raam- en de deuroplijsting zijn afgewerkt met een blauwe steen en hebben een segmentboog met een sluitsteen. De ramen links van de deur hebben, in tegenstelling tot de andere twee rechts, geen paars getint glas-in-lood raam. De ramen zijn in gewoon doorschijnend glas en het schrijnwerk is ook anders. Deze kamer diende bij dokter Veulemans als wachtkamer en had dus geen relatie met het woongedeelte van het bijgebouw.

De noordelijke gevel heeft een groot raam, bestaande uit drie panelen en een bovenlicht. De oostelijke gevel sluit deels aan bij het naastliggende gebouw en heeft een hoog raam dat door de familie Veulemans afgeschermd werd om de ruimte als een donkere kamer te gebruiken voor de praktijk van doctor Veulemans.

Het dak is hier een schildak waarvan het zuidelijke schild tot tegen de muur van het naastliggende gebouw loopt. Ook hier is een leien dakbekleding.

Voorgevel van het bijgebouw, *Era 2007*

Bouwevolutie van de voorgevel

17^e eeuw

1765

19^e eeuw

1948-1950

?

Bouwevolutie van de achtergevel

17^e eeuw

1765

19^e eeuw

1948-1950

?

Bouwevolutie van de zijgevel

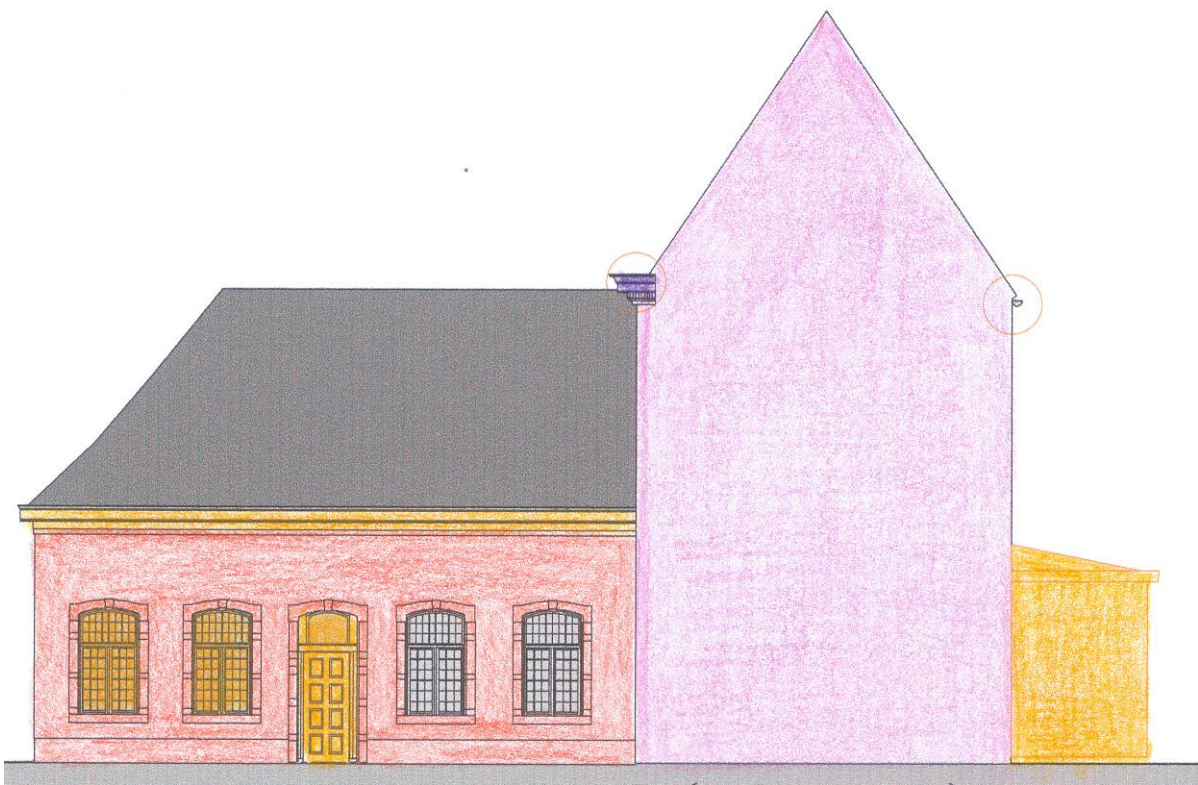
17^e eeuw

1765

19^e eeuw

1948-1950

?

C INTERIEUR

Het is mogelijk dat de gelijkvloerse en de eerste verdieping van het hoofdgebouw volledig apart functioneerde van de kelder, zolder en aanbouw. Er zijn geen sporen gevonden dat de eerste verdieping toegang gaf tot de zolder of dat de gelijkvloerse verdieping toegang gaf tot de kelder. Heel deze circulatie gebeurde via de aanbouw.

Hoofdgebouw

Gelijkvloerse verdieping

De gelijkvloerse verdieping van het hoofdgebouw is voornamelijk opgebouwd in een 19^e-eeuws ruimteconcept met een daarbij horende interieurafwerking.

Het ramen in glas-in-lood hebben een paars getint glas en het raambeslag bestaat uit 19^e-eeuws spanjoletten.

De inkomhal heeft als enige ruimte op de gelijkvloerse verdieping een lijstwerk aan het plafond. De vloer is hier opgebouwd uit voornamelijk blauwe hardsteen met witte carraramarmer. De lambrisering is een plastieken houtimitatie uit de jaren '40-'50. Het is mogelijk dat de vleugels van de deuren ook uit die periode zijn, naar kopie van originelen die waarschijnlijk in de jaren '40 in pand nog aanwezig waren. De inkomhal geeft rechtstreekse toegang tot de tuin. Recht tegenover de voordeur is de achterdeur gelegen. Beide zijn het dubbelvleugeldeuren met een bovenlicht. De voordeur heeft volledige houten vleugels, daarin tegen heeft de achterdeur twee glazen panelen met een gezandstraalde tekening. Verder geeft de inkomhal toegang naar het salon, de eetkamer en de trapplaats. De trapplaats leidt alleen naar de eerste verdieping. De muuropening van de hal naar de trap is afgewerkt met een houten omlijsting die in de hoeken versierd is met een met loof gedecoreerde console. De bordestrap zelf is in eik met een versierde trappaal die start op de derde trede. De kamer ten westen van de inkomhal is het salon. Deze kamer is visueel in twee verdeeld door een uitgerekte rondboog die met hout is afgewerkt. Mevrouw Veulemans⁴, die tot voor kort in het pand woonde, vertelde dat het parket in mozaïekmotief door haar vader in de jaren 1948-50 gelegd werd. Echter lijkt dit parket net zoals de rest van de interieurafwerking erg 19^e-eeuws. Verder staat in deze ruimte een mooie schouwmantel in marmer de Golzinne. De kamer ten oosten van de inkomhal is de eetkamer. Deze kamer geeft, met een dubbelvleugeldeur, in enfilade toegang naar de daar achterliggende zitkamer. De eetkamer heeft een wit geschilderde schouwmantel die dateert uit 1948-50. Net zoals het salon is het plafond niet afgewerkt met lijstwerk. In de aanbouw achter de eetkamer is kleine zitkamer. Hier is het plafond opvallend lager dan in de rest van het hoofdgebouw. Deze

⁴ Ontmoeting met mevr. Veulemans in Mariëndaalstraat 42 op 20/03/2008.

kamer is in 1948-50 aan gekleed. Tegen de westelijke wand staat een schouw met een schouwmantel in witte natuursteen en een haard in baksteen. Aan de noordelijke wand van de zitkamer is in 1948-50 een kleine veranda met aansluitende berging aangebouwd. In de zitkamer is een deur met een trapje naar de lager liggende bijbouw. Direct achter de deur aan de oostelijke kant zijn twee deuren naar de trapplaats van de kelder en van de zolder. Westelijke is er een bergruimte. Net zoals de zitplaats is de overgang naar het bijgebouw in 1940-50 ingericht. De vloer bestaat hier uit betontegels met een druk motief.

a b
c d

- a. inkomhal met deur naar salon;
- b. salon;
- c. eetkamer met doorgang naar zitkamer;
- d. zitkamer in aanbouw

Eerste verdieping

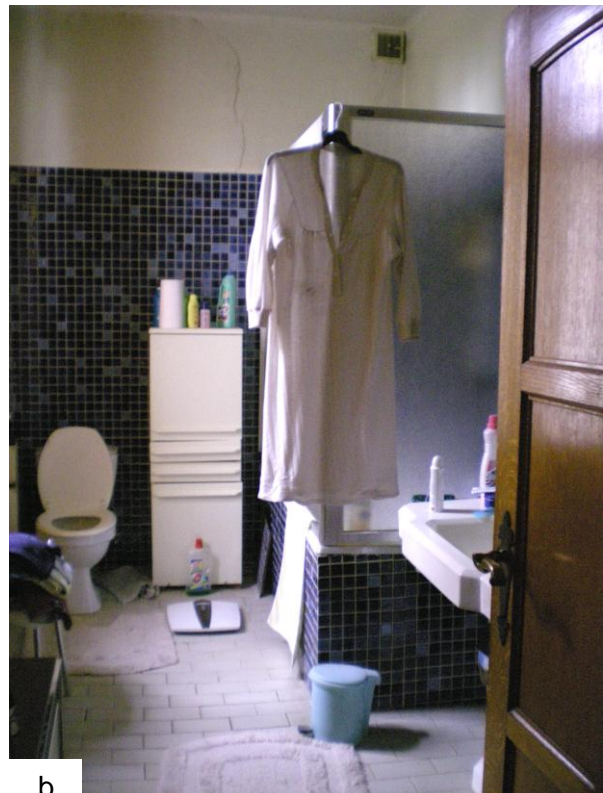
De eerste verdieping van het hoofgebouw is enkel toegankelijk via de grote houten bordestrap. Deze verdieping heeft een lange gang die langs de achtergevel loopt en rechtstreeks toegang geeft tot drie slaapkamers en een badkamer. Door de creatie van de badkamer is dan ook het raam in de tweede travee moeten verdwijnen. De slaapkamers hebben alle drie dezelfde oppervlakte en interieurafwerking. Echter heeft de meest westelijk kamer wel een ingebouwde kast waar oorspronkelijk de haard was. De westelijke en oostelijke gevel van de verdieping hadden oorspronkelijk waarschijnlijk een schouw die de kamer verwarmde (op de gelijkvloerse verdieping was er een haard, die dus op dezelfde plaats op de eerste verdieping ook aanwezig moest geweest zijn).

Zowel de gang als de kamers hebben een parket in keperverband. De badkamer heeft een moderne afwerking hoewel er nog een mooie art-deco wastafel staat. De indeling en afwerking van de eerste verdieping is gebeurd in de jaren '48-'50.

De eerste verdieping van de aanbouw is opgedeeld in een grote, een kleine slaapkamer en een gang met de trap naar de zolder en de gelijkvloerse verdieping. Beide kamers hebben een raam in de achtergevel.

a

b

a. de gang op de eerste verdieping

b. de badkamer

Zolder

De zolder van het hoofdgebouw is niet toegankelijk via het hoofdgebouw, maar enkel vanuit de aanbouw. De zolder van de aanbouw heeft een houten trap die via een oude vensteropening in de westelijke gevel toegang geeft tot de feitelijke zolder. De spanten van de zolder dateren waarschijnlijk uit de 17^e eeuw. De houten constructie heeft net zoals de rest van het gebouw verschillende veranderingen ondergaan. Op sommige plaatsen ontbreken enkele balken. Het dak is heel hoog en stijl wat er op kan wijzen dat de zolder als opslagplaats werd gebruikt. Er waren oorspronkelijk ook zolderluiken die ondertussen zijn dichtgemaakt. Het is ook mogelijk dat er in de zolder nog een verdieping was. De westelijke en oostelijke gevel hebben sporen van ramen in de nok van het dak. Dit is een teken dat de zolder dienst deed als een waardige verdieping.

De vloer bestaat uit Boomse tegels. Deze werden in de 19^e eeuw vaak gebruikt als zoldervloer en als branderend element.

De zolder van de aanbouw is ook hoog en heeft een planken vloer. In deze ruimte staat een apart kamertje uit dunnen houten wanden. De westelijke gevel had oorspronkelijk een deur naar buiten. Het is mogelijk dat er een rechtstreekse trap van buiten naar de zolder was. De oostelijke gevel van de aanbouw heeft een opening met trap naar de zolder van het hoofdgebouw.

Kelder

Het hele pand heeft maar één kelder en deze is enkel gelegen onder het hoofdgebouw. Deze kelder is helemaal in baksteen opgebouwd en de kamers hebben een gewelfd plafond in de vorm van een korfboog. Er staan wel enkele steunpilaren uit de 20e eeuw. In tegenstelling tot de hoge zolder, is de kelder echter heel laag en kan men er niet rechtop in staan. Wel net zoals de zolder is de kelder vandaag enkel toegankelijk via de aanbouw.

In de kelder tegen de oostelijke gevel was er oorspronkelijk ook een rechtstreekse trap van buiten naar de kelder. Er waren oorspronkelijk ook kelderramen aan de achtergevel, deze zijn echter dichtgemetseld. Verder heeft de kelder twee wijnkelders die in 1948-50 zijn geconstrueerd.

a

b

a. kelder met trap aan de oostelijke gevel

b. wijnrekken gebouwd in 1948-1950

Gelijkvloerse verdieping

Het bijgebouw is bereikbaar via een voordeur en via een deur van de zitkamer in de aanbouw. Het bijgebouw ligt twee treden lager dan de aanbouw en het hoofdgebouw. Dit gedeelte van het pand heeft zowel een privé-vertrekken zoals de keuken en de eetkamer en professionele vertrekken als de wachtkamer, de spreekkamer en donkere kamer. De inrichting en meubels van de gelijkvloerse verdieping van het bijgebouw verwijst naar de ingreep die de familie Veulemans in de jaren 1948-50 uitgevoerd hebben.

De eetkamer heeft twee ramen die op de voortuin uitgeven. De vloer is hier, net als in het gangetje naar de aanbouw, uit betontegels met een repetitief druk motief. Tegen de noordelijke wand staat een art deco schouwmantel in grijze marmer. De wanden zijn tot op een bepaalde hoogte betegeld met licht gele vierkante tegels. Onder de laatste rij tegels is een zwart lijstje ter versiering aangebracht.

De keuken is in een L-vorm en de wanden hebben tot op schouderhoogte een blauwe betegeling. Boven het kookvuur is een raam dat deels door het vuur verstopt is.

Achter de keuken is de donkere kamer. Hier is een groot dubbelvleugelraam door een houtenplank verstopt. De vloertegels zijn hier ook betontegels, de bruine, gele en gevlamde tegels liggen in een decoratief patroon. Deze tegels worden ook in de spreek- en wachtkamer gebruikt, maar liggen daar telkens in een ander decoratief patroon. De spreekkamer heeft aan de zuidelijke gevel een groot raam. De wachtkamer heeft twee ramen, waarvan de raamopening gelijk is aan de eetkamer, maar het schrijnwerk met glas is anders. De ramen hebben hier geen paars getint glas-in-lood ramen.

a. vloer van gang

b. de eetkamer

Bouwevolutie van de gelijkvloerse verdieping

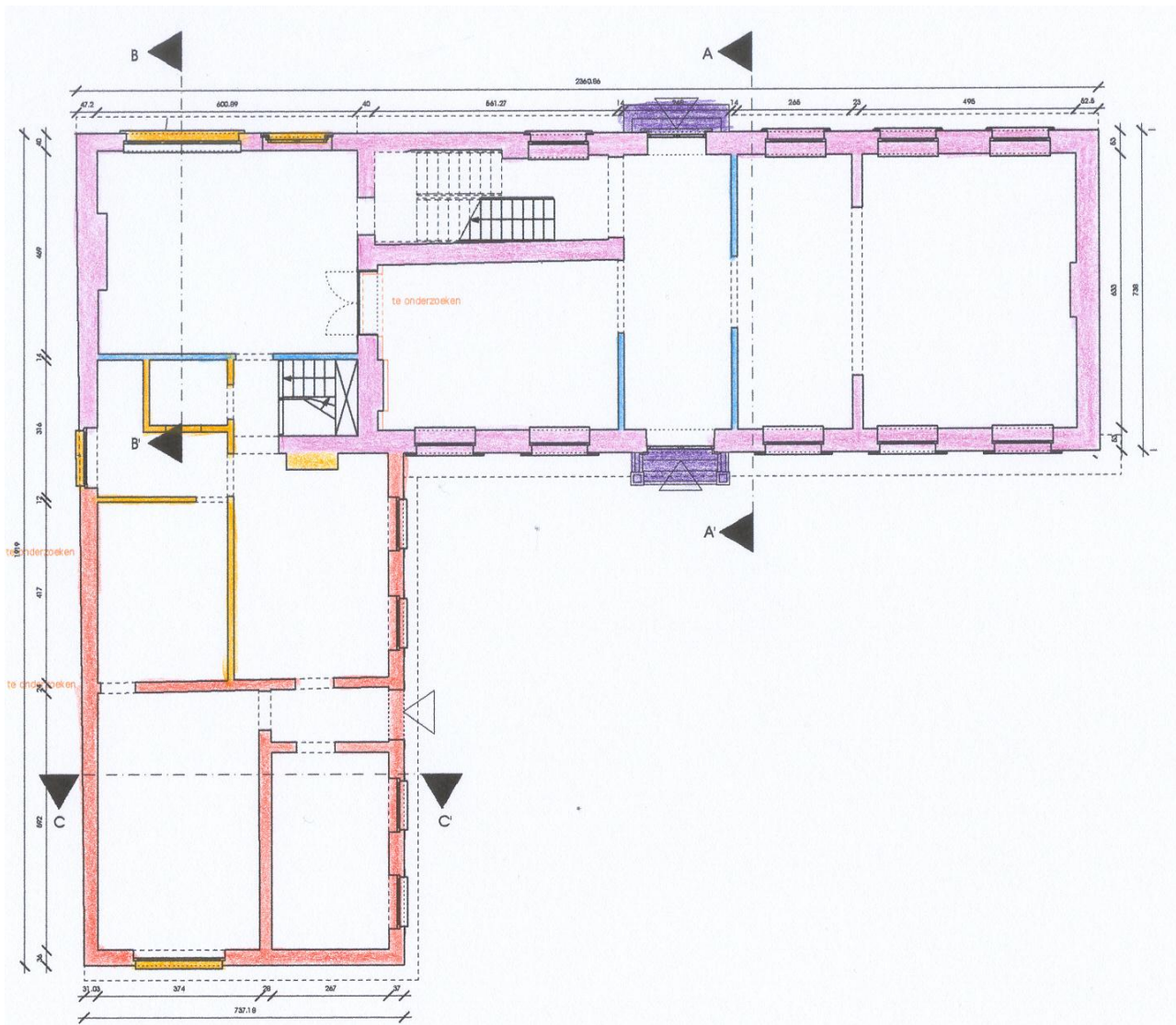
17^e eeuw

1765

19^e eeuw

1948-1950

?

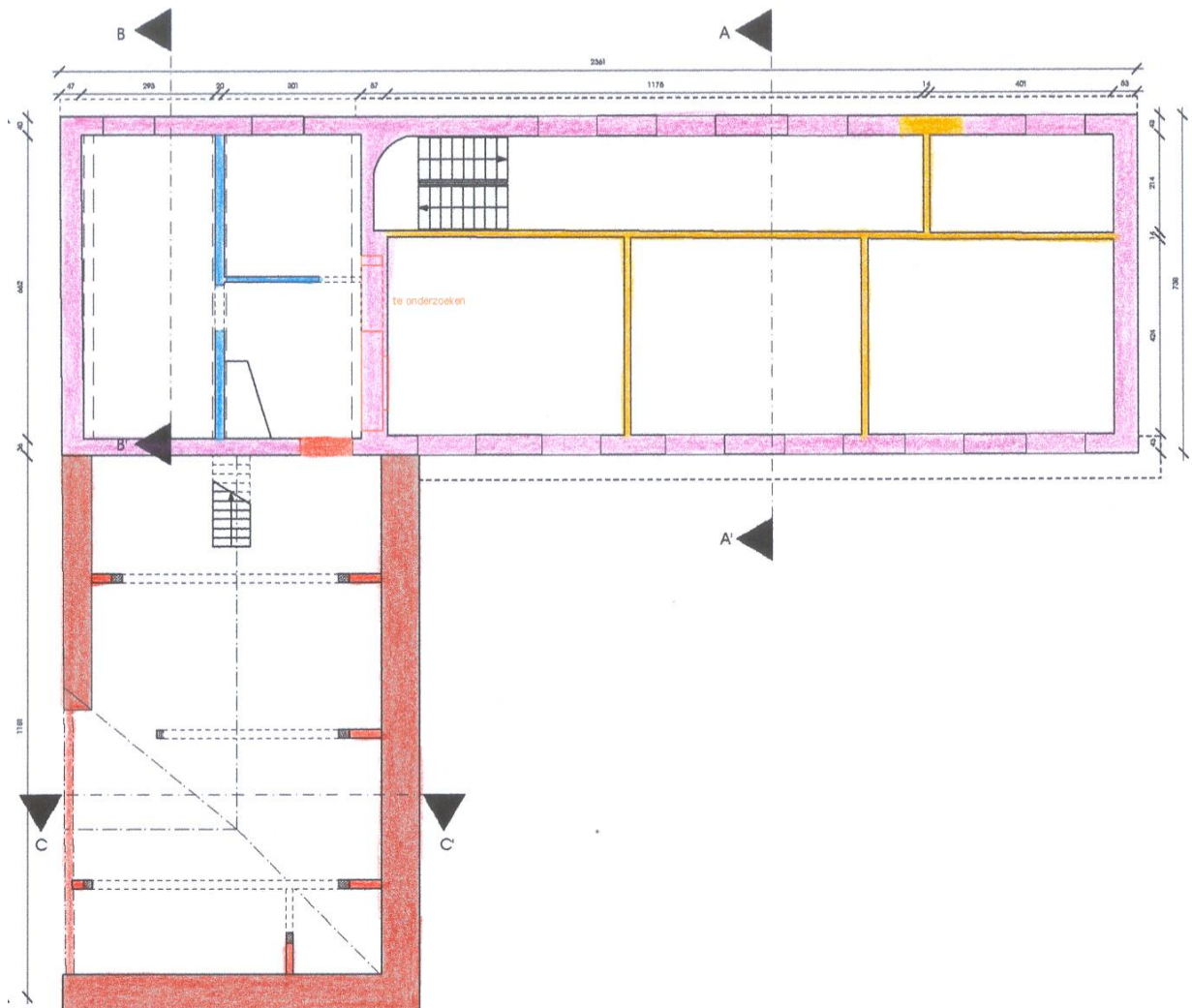
Bouwevolutie van de eerste verdieping

17^e eeuw

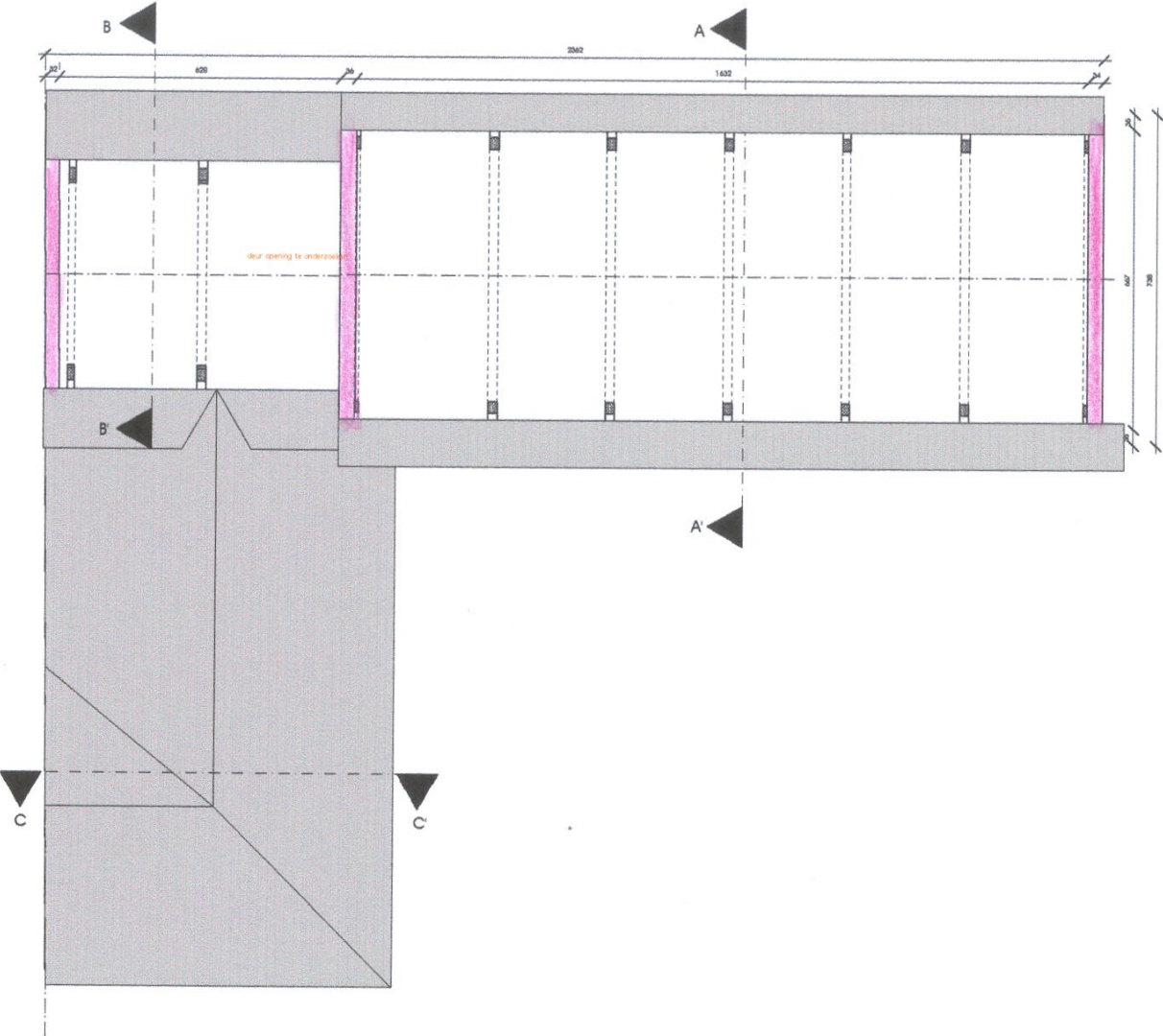
1765

1948-1950

?

17^e eeuw

Bouwevolutie van de kelder

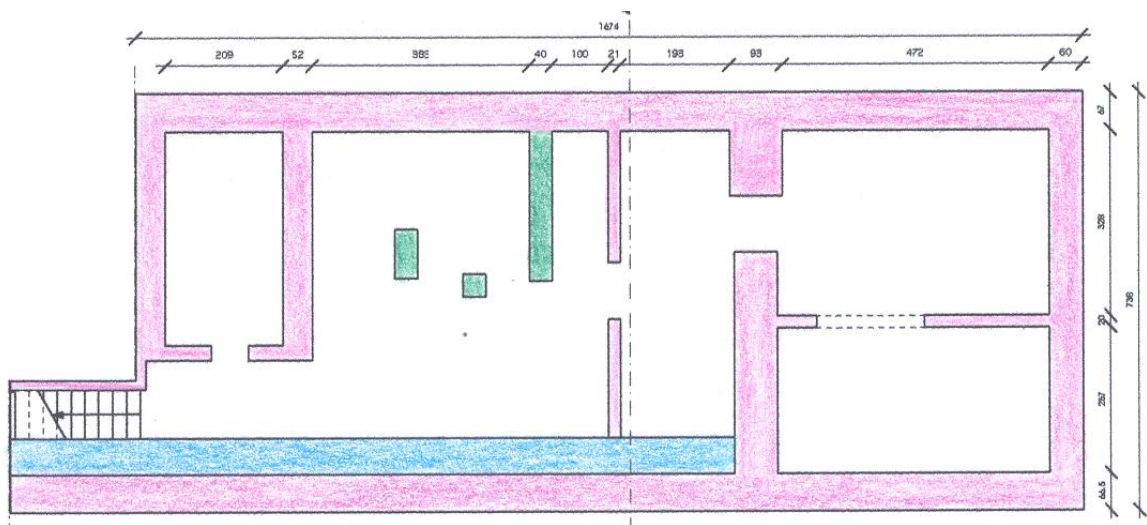
17^e eeuw

19^e eeuw

20^e eeuw

1948-1950

?

III CONCLUSIE

In de Mariëndaalstraat °42 in Diest staat nog het voormalige abdisgebouw van het Mariëndaalklooster. Het hoofdgebouw met aanbouw werd in de tweede helft van de 17^e eeuw gebouwd. In de tweede helft van de 18^e eeuw werd het bijgebouw geconstrueerd, waardoor het abdisgebouw een L-vorm kreeg. Echter werd het klooster in 1796 al ontruimd en kwamen de gebouwen daarna in handen van particulieren. Het domein zelf werd onderverdeeld en gedurende de 20^e eeuw werden de meeste gebouwen van het klooster afgebroken. Slechts enkele zijn blijven rechtstaan waaronder het abdisgebouw en de lange kloostergevel, dat nu geïntegreerd is in een school, de belangrijkste overblijfselen zijn.

Ondanks dat het abdisgebouw van de afbraak gespaard bleef, onderging het gedurende de laatste twee eeuwen meerdere veranderingswerken. De voor- en achtergevel van het hoofdgebouw kregen op het einde van de 19^e eeuw hun uniform karakter waardoor alle vensteropeningen uniform werden met dezelfde afmetingen en natuurstenen afwerking. Waarschijnlijk onderging ook het interieur van de gelijkvloerse verdieping van het hoofdgebouw tijdens deze aanpassing een metamorfose. De rest van het interieur van het hoofdgebouw, aanbouw en bijgebouw kregen hun interieurafwerking tussen 1948 en 1950 wanneer de familie Veulemans eigenaar van het pand geworden was. Sinds die ingreep, heeft het pand geen drastische veranderingen meer ondergaan. Het interieur van het bijgebouw brengt ons dan ook 50 jaar terug in de tijd.

Ondanks de verschillende ingrijpende veranderingen is de zolder goed bewaard gebleven en kan dan ook gezien worden als het meest authentieke gedeelte van het pand. Verder is, naast de toevoeging van de wijnrekken, de originele opbouw van de kelder ook nog aanwezig. Hoewel het pand verouderd is, zijn de marmeren schouwen in de eetkamer van het bijgebouw en het salon in het hoofdgebouw zeker en vast waardevol. Zo is ook de moeite waard op het 19^e-eeuwse ruimteconcept van de gelijkvloerse verdieping van het hoofdgebouw te respecteren en conserveren. Indien er zich in de toekomst nieuwe ingrepen op de eerste verdieping van het hoofdgebouw zouden plaatsvinden, kan het interessant zijn om de schouwen tegen de oostelijk en westelijke muur terug te creëren. Hierdoor wordt het originele ruimteconcept een opnieuw gerespecteerd en krijgen de kamers ook een extra waarde.

BIBLIOGRAFIE

Boeken, tijdschriften en kranten

- DU BOIS D., Wetenswaardigheden over Diest, Het Mariëndaalklooster. In *Gazette van Diest*, 18 maart 1933, nr.11 en zat. 25 maart nr.12.

- GRAMAYE J.-B., *Antiquitates ducaus Brabantiae. Arscotum ducatus*, 1606, p. 55. Brussel Algemeen Rijksarchief, Topografisch-historische atlas, nr 2217.

- HASLINGHUIS E.J., JANSE H., *Bouwkundige termen, Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden 1997.

- MERTENS A, *Mariëndaal te Diest (1419-1504). Een klooster onder invloed van Windesheim.*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven 1963.

- PEETERS E., 'De Priorij in Mariëndaal te Diest', in *Oost* jg. VI nr. 2, 1969.

- VAN DE LAAR, L.J.A, Mariëndaal, De geschiedenis van een slotklooster, in *Heemschild*, nummer 4, Sint Oedenrode 1970.

- VAN DE VEN R., Mariëndaal, De geschiedenis van het slotklooster. In *Oost*-, jg 8, nr.1, 1971.

Kadaster Vlaams Brabant

- Gemeente Diest, 1^e afdeling, Sectie A, perceelnummer 343 en 366. Artikels: 2557, 2041, 2101, 1890, 931, 358 & 34.

Stadsarchief Diest

- Dossier Mariëndaalklooster
- Stafkaart Diest 1860